

Autenticitet i förvaltning och bevarande

av Roland Gustavsson & Anna Peterson

För den som arbetar med bevarande och skötsel av landskap med kulturellt ursprung går det inte att undkomma autenticitet. Detsamma gäller för den som arbetar med landskapets upplevelsevärden samt känslor som berör tillhörighet och ansvar. Försöker man komma runt, kanske hitta mera precisa och objektiva lösningar, så tvingas man likväl ta med autenticiteten i beräkning. För att bättre kunna förhålla sig till och understryka autenticitet i arbeten med landskap vinner man mycket på att söka en djupare förståelse för ämnet. Autenticitet berör helt grundläggande aspekter såsom behovet av mera integrerad och övergripande utvärdering och respekten för lokala områden och landskap.

Autenticitet härstammar från grekiskans *authētikos*, med betydelsen genuin, en precis och riktig representation av fakta, pålitlig, med obruten linje från originalet eller författarskapet. Det står för användandet av tidstypiska instrument, realistiska försök att framföra ett stycke så som upphovsmannen ville vid tiden då det skrevs, oberoende i motsats till plagiering. Jämför man med andra termer som används inom landskapsplaneringen har autenticitet släktskap med ord som landskapsidentitet och landskapskaraktär, vilka ofta används för att uttrycka en landskapsestetik hos ett landskap, där man söker en fördjupad mening bakom miljöer och ting. Med landskapsidentitet menas här "ett karakteristiskt arrangemang av ekosystem reflekterande dåtid och nutid, respektive mellan natur och samhälle" (Pinto Correia 2000). Vad vi menar med autenticitet beror på kulturell och landskaplig kontext, och i ett större sammanhang blir den till stor del beroende av den för tiden dominerande ideologin för bevarande. Det berör fenomen som vi

kallar historicism, där de olika tidslagren alla ska tala utan att en särskild bevarandeförvaltning ska påverka det, och traditionalism, som snarare vill lyfta fram enskilda tidslager för att dessa är mer intressanta för vårt samhälle av idag. En del menar att den nya väven ska utmärka sig från originalet medan andra anser att det ska råda integritet eller respekt för originalet så att lagningen inte syns.

Det berör med nödvändighet inte bara en förfluten tid utan snarare vår tids människors behov av att känna av sin relation till det gamla, till det historiska, för att förstå, engagera sig och känna uppskattning. I en tolkning av dagens förhållningsätt menar Goodchild (1995) att det bör göras en distinktion mellan autenticitet och historisk riktighet. Autenticitet relaterar till den ursprungliga väven och hur denna finns kvar, medan historisk riktighet är den nya väv som reparerar eller ersätter den gamla.

I dagens Sverige minskar antalet aktiva inom jord- och skogsbruk drastiskt. Detta orsakar både problem och ger nya möjligheter och utmaningar. När vi lämnar livet på landet och blir allt mera urbana får vi möjlighet att reflektera över våra produktionslandskap på ett annat sätt än när vi lever i dem med vardagens livsnödvändiga sysslor tätt inpå vår fysiska verklighet. Vi kan betrakta oss själva när vi förflyttar oss mellan pågående situationer och traditioner. Vi blir främlingar i de sammanhang vi inte längre deltar och vår förståelse för dess funktioner och aktiviteter försvinner. I detta sammanhang fokuseras ofta bevarandet på det som är sällsynt, men också det som är problematiskt i landskapet och i samhället. Det blir då svårt att få ett vardagligt landskap att verka värdefullt (Ramirez

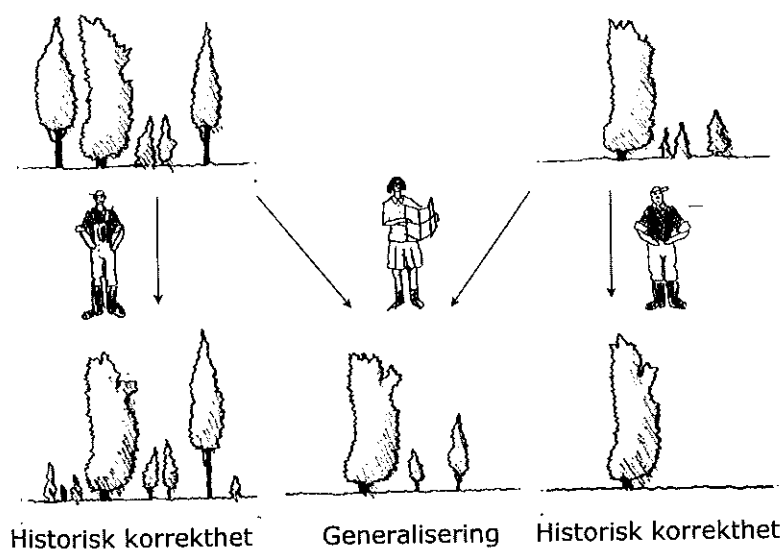
1995). Vi ser oss om efter det som är sällsynt eller som kommer att bli sällsynt. Så att vi kan bevara det. Men vi ser inte alla de triviala element som i själva verket bygger upp hela bilden. När vi letar i landskapet hittar vi accenter som byggnader och vägsträckningar, knutna till upplevelser som ger oss tydliga länkar till det förflutna, men också saker som symboliserar ett pågående liv, spår av pågående aktivitet. Byggnader som behöver repareras, nya byggnader på väg, betande kor och arbetande människor som ser lantliga ut.

Själva görandet, liksom de aktörer som haft stor betydelse genom att de genomdrivit sina intentioner, blir oftast glömda i dagens bevarandeplaner, gömda bakom alla objekten. Men det finns undantag. Vi finner det i utomhusmuseer i Europa, som i danska vikingamuseer där skådespelare ingår som viktiga element, där livet i sig är det som visas. Ett annat exempel ger författarna Alanen & Melnik (2000), som nämner hur man i USA nyligen ändrat sitt sätt att arbeta med utomhusmuseer så att byggnaderna inte ser perfekt renoverade ut, utan så att där finns en blandning av gamla, förfallande, och nya byggnader. För att få ett mera karakteristiskt utseende från förr i tiden mera autentiskt, läggs därför stora resurser. Detta borde influera valet vid bevarandeplaner för vardagliga lantliga miljöer. Men det finns en baksida. Om allt fokus är på gångna tider, gamla byggnader och gamla människor så känner vi inte igen oss själva. Vi blir turis-

ter i verkligheten separerade från historien. Men genom överbrygning kan vi lära oss genom stöd och integration mellan generationer. För att överbrygga blir det viktigt att inte bara se bakåt utan att samtidigt inkludera sådant som signalerar det framåtriktade liksom att ge den unga generationen en helt annan framträdande roll; roller som ger dem en nyckelposition. Som Kirkegaard beskrivit om vad som gör något till en framgångsrik policy, där man tar hänsyn till mötet mellan olika tider och generationer: Livet ska levas med blicken framåt men förstås genom en retrospektiv reflektion över den tid som varit.

Det platsspecifika och det generella

Genom fallstudien Bråbygden fick vi chansen att på nära håll studera vad autenticitet betyder i ett enskilt fall. Om diskrepansen mellan generella idéer och lokal praxis, om svårigheten att komma ifatt det förgångna. Bråbygden ligger i Kalmar län i sydöstra Sverige och är ett av Sveriges idag mest omtalade "äldre kulturlandskap". Området domineras av skog som historiskt sett har varit betad. Den betade ytan är fortfarande väldigt stor idag. Området är också mycket rikt på kulturella spår såsom traditionella byggnader, staket, träd och buskar mellan fälten och ängarna och på de betade områdena (Aronson & Gerdehag 1999). Studien är

FIGUR 1: Ett konkret exempel över problematiken med generalisering i en lokal situation. Två lantbrukare fick besked från samma rådgivare om hur de skulle behandla sina betesmarker. Den ene lantbrukaren hade mark som alltid hade varit tätt bevuxen med en. Han var arg för att han blev tvungen att röja väldigt mycket en från sin mark för att få bidrag. Den andre lantbrukaren var upprörd över att han hindrades från att röja så mycket som man alltid brukat göra på hans mark. I studien hade vi inte möjlighet att göra återbesök på dessa betesmarker, men om kontrollanten fått igenom de regler som hon hade att arbeta utifrån så ser båda markerna ungefär likadana ut. Men ingen av dem ser ut som de gjort förut. Spelar det någon roll att betesmarken inte är exakt platsbundet historiskt återgiven utan i stället ger en generell bild av hur det såg ut förr i regionen? Det är bara den enskilde lantbrukaren som ser skillnaden. Eller är det viktigt att artikulerat sträva efter ett platsspecifikt, korrekt agerande?

utförd med djupintervjuer med lantbrukare kompletterad med telefonintervjuer med rådgivare från sex olika länsstyrelser hur de förvaltar de nationella önskemålen om lokal identitet och biodiversitet.

Lantbrukarna intervjuades om träd och buskar, skötsel, arter och placering, under promenader genom deras ägor. Det var förvånande hur väl de kände till sina träd och deras historia långt tillbaka i tiden då gården sköttes av farfar eller morfar. Ibland fanns det möjlighet att tala med flera personer vid samma intervjutillfälle, exempelvis far och son, eller syster och bror. Administratörerna fick frågor om hur buskar och träd skulle behandlas för att kulturella och biologiska värden skulle skyddas. De fick också frågor rörande skyddet av lokal identitet eftersom det har blivit påpekat från Jordbruksverket (1998) som särskilt viktigt.

En del av studien avsattes för att ta reda på vad regleringar och bestämmelser uppifrån transformerades till i det lokala sammanhanget. Samtidigt hoppades vi kunna utvärdera huruvida gene-

FIGUR 2: Återfotografering av två platser i Bråbygden med 30 års intervall (1970 och 2000). I det första fallet syns en ökande igenväxning medan man i det andra ser en traditionell men mera intensiv skötsel. Genom återfotografering kan vi expandera nätet. Trettio år är tillräckligt lång tid för att förändringar ska bli synliga, men samtidigt inte längre än att vi fortfarande har känslan av att befinna oss i "vår tid" och inom vårt ansvarsområde. Studien poängterar nödvändigheten av en nyanserad förståelse av fotografierna, förståelse för platsen och dess situation och kontext, processerna liksom den påverkan som myndigheternas regleringar ger. FOTO: Märten Aronsson, 1970, Anna Peterson, 2000.

rell kunskap kunde passa in i det lokala, eller hur den eventuellt inte passade in. En förhoppning var också att kunna avläsa på vilken nivå man kunde tala om traditionell skötsel. Om det gällde för en region, en by, eller var olika för varje enskild gård. Hur träd och buskar behandlas har varit en brännande fråga när det gäller kulturellt bevarande och biologisk mångfald. Behandlingen av träd och buskar har rent av varit avgörande huruvida lantbrukaren ska få stöd eller inte.

Idag får lantbrukaren råd och krav på sig att behandla sin mark så att det ser traditionellt ut eller så att det stöttar biologisk mångfald. Lantbrukaren får stöd eller ekonomisk kompensation efter vad som anses nödvändigt arbete för att uppnå detta. Men denna ambition skapar en mängd frågor och problem. Hur såg det verkligen ut förr? Just vilken tid ska vi plocka ut och kalla "förr", då det såg traditionellt ut? Vilka tidsepoker är möjliga att efterlikna? Rådgivarna var av uppfattningen att de regler som de hade att förhålla sig till prioriterade tiden för mekaniseringen.

När vi frågade lantbrukaren fick vi veta att behandling av träd och buskar har varierat väldigt mycket från tid till tid och från gård till gård, och under en lång tid, åtminstone sedan början av nittonhundratalet. Dessutom kunde traditioner variera väldigt mycket mellan regioner, mellan byar och faktiskt även mellan granngårdar. Man gjorde olika helt enkelt, ofta beroende på mänskliga faktorer. Detta resultat ger ett starkt ifrågasättande av att applicera generell kunskap på en enskild gård (Peterson 2005).

Studien visar att det finns en lång historia av en stor variation av träd och buskar mellan går-

dar, som idag möts av en alltmer generell bevarandeskötsel. Synen på lantbrukaren som en liktänkande grupp med ett rationellt ekonomiskt sätt att driva sina företag finns fortfarande (Stenseke 2001). Lantbrukaren har idag olika strategier och metoder för att sköta sina träd och buskar, att arbeta med eller att arbeta mot, försöka anpassa sig för att följa efter den generella kunskapen av vad som är det bästa, baserat på fakta. Lantbrukaren tenderar att göra det som han får bäst betalt för, oavsett om det korresponderar mot vad som passar för den enskilda gårdens historia eller inte. Om det fortsätter så här kommer vi att få en homogenisering av stora områden och därmed en falsk bild av den förflutna tid som vi ville bevara.

FIGUR 3: Tjärö. Foton från övning i kreativ skötsel. Kursen betonar integrerad teori och praktik, landskapsförståelse och kulturlandskapsskötsel.

1. Studenter gör ett litet spex på redovisningen. Alla ställer sig på stubbar för att illustrera hur många träd de tagit ner och hur tätt igenvuxet det var här förut. De har lämnat kvar ett träd som en påvisare av tidens gång. FOTO: Roland Gustavsson.
2. En lång pågående kamp för att få en gammal åker att överleva som öppen yta. Svårigheten är att få det rätta uttrycket och inte hamna i ett slentrianmässigt halvöppet beteslandskap. Arbetet förutsätter en djupare förståelse för interaktion mellan olika lager av träd, historien måste förstås inom ett dynamiskt seende. FOTO: Roland Gustavsson.
3. Äldre foto från 1940 eller 1950 som visar i stort sett samma plats. Ett kultiverat landskap i närheten av huset.

Tiden och utvecklingen

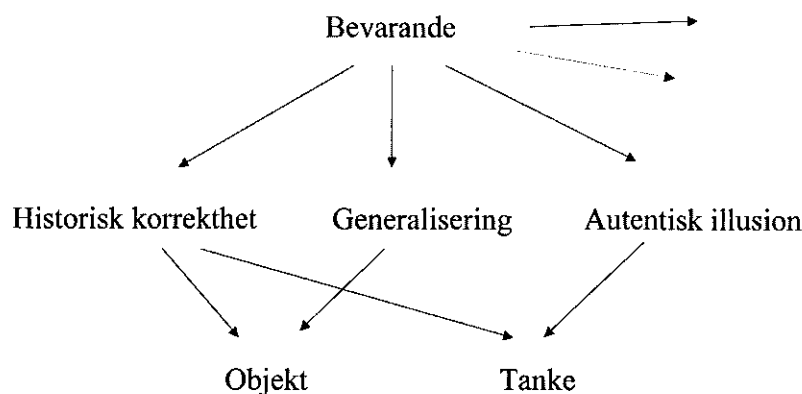
Ett annat exempel där autenticiteten sätts på prov är i landskapsvården på Tjärö. Tjärö är en ö i Blekinges mellersta skärgård, som är ca 70 hektar stor och blev naturreservat 1976 med målet att bevara ett traditionellt jordbrukslandskap för rekreation. Idag besöks ön av turister som kommer för att njuta av miljön. Jordbruket har minskat successivt (Skage 1992). På 1970-talet var ön igenvuxen med ett tätt buskskikt. Man började därför arbeta med både restaurering/återskapande och ett bevarande. Idag sköts ön av länsstyrelsens arbetslag, kommunens skogsarbetare, får och kor, samt under en vecka på hösten av studenter från Alnarp sedan knappt tjugo tillbaka. För studenterna är det ett viktigt moment med kommunikation och teoretiska diskussioner i fält tillsammans med det praktiska arbetet (Gustavsson 1997). Tjärö är dynamiskt och ett exempel där kreativitet satts i fokus, för att finna fram till lämpliga, mer platsbundna utvecklingslinjer i ett avvägande med förflutet tillstånd och tidigare hävd. Till delar är det ett sökande efter ett fysiskt resultat, men lika viktigt är hur det kan förstås och skapa engagemang för besökande människor idag. Hur Tjärö utvecklas handlar därför mera om kreativitet och design än om ren analys så som bevarandeplanering och landskapsforskning vanligtvis fokuserar.

Även om Tjärö idag ser annorlunda ut än det gjorde förr – exempelvis har ön långt fler stora träd än på 1800-talet, men inga vedskogar som karaktäristiska inslag eller brukade åkrar, där man kan njuta av en öppen plogfåra – så ger ön ändå en känsla av ett äldre jordbrukslandskap. Med sin

teoretiska kunskap tillsammans med kreativitet gör lärare och studenter sitt bästa för att arbeta kontextuellt och platsbaserat på ett sätt som de vill att besökare ska kunna uppleva, förstå och njuta av. De flesta besökare till Tjärö kommer från en urban miljö och de kommer för att uppleva regional natur och ett traditionellt betes- och lantbrukslandskap. Stadsmänniskor, naturälskare och specialister på svamp eller fåglar, alla är nöjda trots att en lantbrukare från förr säkert skulle ha svårt att känna igen sig. De moderna studenterna fungerar som en bro från historien till nutid, de står där i nuet med framtiden i sina händer. Kan de spela en viktig roll för att ge oss en förståelse för tidens flöde? Kan de medverka till att äldre tillstånd förstås genom en avläsning i nuet? Kan de medverka till att skapa ett intresse för det historiska genom att de intuitivt försöker fånga upp det kommande?

Bevarandestrategier för framtiden

Vilka bevarandestrategier för framtiden har vi att välja mellan? Går det att få ett dynamisk landskap att stanna upp? Går det att få ett dynamiskt samhälle att stanna upp? Ska vi försöka kopiera ett utseende funnet i historieboken eller via historisk dokumentation? Räcker det att landskapet ser gammeldags ut och förvaltas så att de biologiska värdena blir kvar? Eller borde vi hellre sikta på att nå en viss nivå av bevarande så vald att kontinuiteten kan fortgå men samtidigt så att de historiska rötterna blir förståeliga och så att känslan av autenticitet inte äventyras?

FIGUR 4: De tre alternativa bevaringsstrategierna illustrerar autenticitet i relation till det generella, det lokala sammanhanget, och idé- och/eller objekts-perspektiv.

Vi kan välja att som idag fortsätta generalisera och förevisa vissa karakteristiska historiska typer med en mycket stark fokus på själva objekten. Ett alternativ är att betona det lokala sammanhanget, kontexten; understryka dess unika identitet, platsrelaterat och småskaligt. Att söka efter historisk autenticitet i kombination med lokalt kulturellt ursprung. Man kan då se till det fysiska objektet, men inte bara, utan tillsammans med att söka fånga upp tankarna bakom, ge ljus åt väsentliga aktörer och deras handlingar genom tiden. Ett annat alternativ är att som ingång följa den autentiska illusionens koncept, utifrån hur Sven-Ingvar Andersson, professor emeritus på Konstakademien i Köpenhamn uttryckt det som koncept: "... illusionen måste vara autentisk; vi ska kunna tro på den även om vi vet att vi blir lurade." (Andersson 1990). Detta koncept representerar en medveten generalisering, där det räcker med att landskapet upplevs som gammeldags, vilket också blir tillräckligt för att hjälpa oss att förstå vårt förflutna och känna oss hemma.

Vilken strategi ska vi då välja? Historisk korrekthet kan vara en ambition men kan aldrig bli sanning. I enstaka fall kan det emellertid ändå vara högst relevant att hålla en hög ambition och nå så långt som det är möjligt. De båda andra alternativen är likvärdiga utifrån realiserbarhet. Eftersom verkligheten har en sådan enorm variation så kommer vad som blir mest relevant också komma att variera. De skötsel- och förvaltningsansvariga har nyckelroller som alltför få tillerkänt dem. Deras förmåga att förstå dynamiken i situationen blir viktigt liksom deras förmåga att anpassa sig, kommunicera och integrera sitt arbete med övriga aktörer. Intentioner för platsen, kreativitet och fokusering på historiska idéer måste stämmas av mot arbetsinsats och ekonomi för att ge det som blir möjligt att genomföra, snarare än det som är önskvärt.

Autenticitet är en mycket viktig aspekt i bevarande och landskapsvård. Det ger ett viktigt närmande till etik och till en respekt för platsen. Söker man autenticitet fångar man lätt upp det essentiella, vilket är starkt kopplat till kreativitet och patos. Ytterst blir det ett sökande som baseras på

samförstånd och tillit snarare än misstro och yttre kontroll. Den lokala, från makten avlägsna lantbrukaren eller annan lokal förvaltare respekteras som en expert i situationen och på platsen. Administratören och rådgivaren arbetar som en "insider", en medhjälpare, snarare än som "outsider" i form av kontrollant. Idag baseras bevarande i hög grad på objekt och habitat. Kunskapssökningen efter den generella sanningen och efter ideallösningarna får stort utrymme i sättet att tänka och angripa bevarandet i praktiska situationer. Med autenticitet som ledord kan vi istället basera bevarande på koncept för platsen. Tre alternativa strategier har blivit presenterade. Alla är praktiskt relevanta men den som kallas "autentisk illusion" är kanske ändå den som vi menar är den mest intressanta för framtiden.

Genom förståelsekunskap till skillnad från ren faktainsamling och mätningå kan vi reflektera över möjligheter och låta detta genomsyra allt från forskning till uppföljning av system i praktiken. Vi kan därigenom mer grundläggande reflektera över generalisering, komplexitet och kontext. Autenticitet, relationer till tid och olika tillstånd, modellbyggande nära det konkreta för att få till stånd en integrerad skötsel och förståelse för det lokala, är förhoppningsvis alla viktiga utgångspunkter i en framtida forskning och utbildning.

Roland Gustavsson, f. 1947, landskapsarkitekt, Agr. Dr., professor vid Institutionen för landskapsplanering Alnarp, SLU, med inriktning mot vegetationsbyggnad, park- och landskapsvård.

roland.gustavsson@lpal.slu.se

Anna Peterson, f. 1964, landskapsarkitekt, forskarstudent vid Institutionen för Landskapsplanering Alnarp, SLU. Arbetar med ett samordnat bevarande- och utvecklingsperspektiv på det agrara landskapet.

anna.peterson@lpal.slu.se

Käll- och litteraturförteckning

Denna text är en omarbetning och förkortning av författarnas kapitel *Authenticity in landscape conservation and management: The importance of the local context* till konferensen "Illusion och verklighet". Kapitlet återfinns i boken *Landscape Interfaces. Cultural heritage in changing landscapes*. Palang, H., Fry, G. (red.) Kluwer, s. 319–356, 2003. Översättning och bearbetning för sammandraget har utförts av Lena Palenius.

Andersson, S.-I., 1990. "Den autentiska illusionen" Gamla trädgårdar – restaureringsprinciper. *Kulturmiljövård* 5-6/90 s. 4–10.

Alanen, A. R. & Melnick, R. Z. (red.), 2000. *Preserving cultural landscapes in America*. The John Hopkins University Press.

Aronsson, M. & Gerdehag, P., 1999. *Bygden där vinden vände*. Prisma.

Goodchild, P., 1995. "Principles of protection for historic parks and gardens", *The conservation of historic gardens in Europe, Conference 1994*. s. 3–6.

Gustavsson, R., 1997. "Kunskap med känsla och vördnad". *Skog*

& Forskning Nr 1/97, s. 38–52. Sveriges Skogsvårdsförbund, Stockholm.

Jordbruksverket, 1998. *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturmiljövården*.

Peterson, A., 2005. "Has the generalization regarding conservation of trees and shrubs in Swedish agricultural landscapes gone too far?" *Landscape and Urban Planning*, Volume 70, Issue 1-2, s. 97–109.

Pinto Correia, T., 2000. "Landscape identity, a key for integration." B. Pedroli (Ed.), *Landscape - our home. Essays on the culture of the European landscape as a task* (s. 145–151). Indigo, Zeist, Stuttgart.

Ramirez, J.L., 1995. *Skapande mening. En begreppsgenealogisk undersökning om rationalitet, vetenskap och planering*. Nordiska Institutet för Samhällsplanering, Avhandling 13:2. Stockholm.

Skage, O.R., 1992. *Laga skifte och dess spår i Tjärelandskapet*. Särtryck ur *Blekinges Natur*. Karlskrona.

Stenseke, M., 2001. "Lantbrukare – landskapets förvaltare." *Landskapet: Restprodukt eller medvetet skapat?* KSLA tidskrift 140:5.

Authenticity in management and preservation

By Roland Gustavsson & Anna Peterson

Summary

In this text, we particularly want to stress authenticity as an aspect of landscape management and conservation, its deeper meaning and its key role in the conservation of landscapes, habitats, and landscape elements. Sometimes 'authenticity' is mentioned directly in policy documents, in management actions, or when experiencing a piece of landscape. Sometimes other words, which are said to be more objective or measurable, are used, but we believe that even on such occasions 'authentic-

ity' is very much in the air, or should be so. Opening up to a deeper reflection of how to use 'authenticity' we have linked more general and theoretical discussions with a series of research studies, so as to be able to go deep, fly high, and hopefully also make things concrete and understandable. In this way we open up for a number of perspectives aiming at administrators and farmers as well as other actors like creators, designers, managers or researchers.